

רשימות

בפרשת השבוע

שמות

שמות פרק א' פסוק א'

ואלה שמות בני ישראל הבאים

בעל הטורים: ראשי תיבות - שביה, שאפילו כשהיו בשביה "שמות בני ישראל הבאים", שלא שינו שמותם, וזהו שאמרו חז"ל בשביל ג' דברים נגאלו ממצרים, בשביל שלא שינו שמותם וכוליה, וגם כן "ואלה שמות" וא"ו מוסיף על ענין ראשון, וימת יוסף, ואלה שמות, שצוה להם שלא ישנו שמותם, ואמר להם אף על פי ששינו שמי וקורין אותי צפנת פענח, אתם אל תשנו שמותיכם.

מקורות: מצינו בחז"ל [במדבר רבה פרשה י"ג כ'] "למה נאמר ג' מיני עולה, כנגד ג' מידות טובות שהיו בידן של ישראל במצרים ובזכותן נגאלו, שלא שינו את שמם, ולא שינו את לשונם, ושגדרו עצמם מן הערה".

[פרקי דרבי אליעזר פרק מ"ח, ז"ל: "בזכות שלשה דברים יצאו בני ישראל ממצרים - לא החליפו לשונם, ולא הלשינו איש על רעהו, (בכת"י אחד נאמר: ולא שינו את לבושיהם) ובייחוד השם"].

ביותר אריכות מצינו בחז"ל [ויקרא רבה פרשה ל"ב, ובמדרש שיר השירים רבה פ"ד]: "רבי הונא בשם בר קפרא אמר בזכות ארבעה דברים נגאלו ישראל ממצרים, שלא שינו את שמם, ולא שינו את לשונם, ולא אמרו לשון הרע, ולא נמצא בהן אחד פרוץ בערוה, לא שינו את שמם, ראובן ושמעון נחתין, ראובן ושמעון סלקין, ולא היו קורין לראובן רופוס, ולשמעון לא היו קורין לוליני, וליוסף לסטים, ולבנימן אלכסנדרא". עכ"ל. [וכן נאמר פסוק זה כבר בפרשת ויגש (מו ח) "ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה", באותו לשון שכתוב כאן, לומר לנו שלא שינו שמם מאז שבאו מצרימה].

דברי חז"ל אלו צריכים בירור מדוע לא הוסיפו על שלשה דברים אלו דבר רביעי והוא שלא שינו מאכלם, והרי מפורש בחז"ל שהוא שמירה על התקרבות לגויים כמו שמצינו בהלכות ביטול עכו"ם, ובהלכות יין נסך ועוד, שהוא להרחיק בנינו לבין הגויים, וכן להרחיק שלא נאכל טריפות, והרי שמרו על כך במצרים, ולפי אחד מן הראשונים [בזמן רש"י] אכן מביא במדרשו [מדרש לקח טוב, או פסיקתא זוטרתא בפרשת כי תבוא, לרבינו טוביה ב"ר אליעזר] גם את ענין המאכל במצרים, ז"ל: "ויהי שם לגוי, מלמד שהיו ישראל מצוינים שם, שהיה מלבושם ומאכלם ולשונם משונים מן המצריים". [רק לגבי מצוינים שם, ולא לגבי שבזכות זה נגאלו, שהוא דרגה יותר גבוהה, והיו דברים כמו שלא שינו לשונם שהוא גם סיבה לגאול וגם שהיו מצוינים שם].

וכן מצינו שמאכל ישראל הוא אחד מהדברים המיוחדים לעם ישראל כמו שמביא רש"י בחומש דברים [פרק ל"ג פסוק י"ט בד"ה עמים הר יקראו], ז"ל: דבר אחר: על ידי פרמקטיא של זבולון, תגרי עובדי כוכבים באים אל ארצו, והוא עומד על הספר [גבול הארץ], והם אומרים, הואיל ונצטערנו עד כאן נלך

עד ירושלים, ונראה מה יראתה של אומה זו ומה מעשיה, והם רואים כל ישראל עובדים לאלוה אחד, ואוכלים מאכל אחד, לפי שהעובדי כוכבים, אלוהו של זה לא כאלוהו של זה, ומאכלו של זה לא כמאכלו של זה, ומתגיירין שם, שנאמר שם יזבחו זבחי צדק, אם כן מדוע אין דבר זה נכלל בדברים שבזכותן נגאלו אבותינו ממצרים [ואולי אין משם ראייה שהיה כך גם בזמן שהיו במצרים]?

"ל שאין דבר זה כמו הדברים האחרים שהוזכרו בחז"ל שבזכותם נגאלו, והם: ששמרו על שמים, לשונם, לא דיברו לה"ר, ושלא היה בהם פרוץ בעריות, [ויש גם גירסאות שמלבושם היה שונה], כי הם דברים שגדרו את עצמם וחזיקו בהם את עצמם, [ויוסף הצדיק אמר להם לא לשנות את שמם כדלעיל]. לכן בזכות זה נגאלו, מה שאין כן האוכל הכשר המיוחד שהוא אמנם מיוחד אותם משאר העמים וכמו שנאמר "מצויינים שם", אך האוכל הכשר הוא כדי לא להכשל באכילת נבילות וטרפיות האסורים, וכך יש לבאר את הנאמר בדברים [שם] "והם רואים כל ישראל עובדים לאלוה אחד, ואוכלים מאכל אחד", שלא נאמר עליהם שהיה מאכלם שונה, כי זה לבדו אינו נחשב לגורם שבעבורו הם יתגירו, שהרי להרבה אומות יש מאכלים המיוחדים להם, ולכן זה עצמו לא ראייה לדבר מיוחד, אלא נאמר ש"אוכלים מאכל אחד", שפירושו: שהאוכל שהם אוכלים הוא מאכל אחד, כיון שלא אוכלים מאכלות אחרות באף מקום מחמת כשרות האוכל, ולא כמו עמים אחרים שהגם שיש להם מאכל מסוים, אך לפעמים אוכלים גם אוכל של עם אחר, ודבר זה נבע מהמצוות והאיסורים שלהם, ולכן לא יכלו לאכול אלא מאכל אחד, ומדבר זה התפעלו כיון שהם מוותרים על תאוות האכילה, ולבסוף התגיירו, ולכן גם אצלינו נאמר על כך שהיו מצויינים שם, כי הוא דבר שנראה מיוחד, אך עדיין לא סיבה שבגללה יגאלו ממצרים.

פרק א' פסוק ז'

ותמלא הארץ אותם

על איזו ארץ מדובר כאן?

האבן-עזרא כותב שמדובר כאן על ארץ גושן היא רעמסס, שהיא התמלאה בבני ישראל.

עוד י"ל שמדובר כאן על הערים הראשיות במצרים עצמה שהתמלאו בבני ישראל, ואף שכתוב שבני ישראל היו בארץ גושן, הגם שבזמן עשרת המכות מוכח שרובם היו בארץ גושן שנאמר [ט, כו] "רק בארץ גושן אשר שם בני ישראל לא היה ברד" ועוד פסוקים, אך כיון שהיו רבים כל כך י"ל שהיו מהם שעברו לגור לארץ מצרים למקומם של המצריים, וכן מוכח ממה שמובא לקמן בפרשת בא [יב, יג] שה' פסח על בתי היהודים במכת בכורות, מכיון שהיו גרים מעורבים אחד בתוך השני ככתוב ברש"י [בד"ה ופסחת] "שהיו שרוים זה בתוך זה", ועוד נאמר שם במכת בכורות [יב, לא, ברש"י] שפרעה היה מחזר על פתחי העיר וצועק היכן משה שרוי, היכן אהרן שרוי, ועוד נאמר [שמות ג, כב] "ושאלה אשה משכנתה ומגרת ביתה כלי כסף וכלי זהב ושמלת", מכל אלו רואים שהיו גרים ביחד עם המצרים בשכנות, כן מוכח גם מבקשת פרעה שבני ישראל יזבחו בארץ שנאמר [שמות ח' כ"א כ"ב] "לכו זבחו לאלהיכם בארץ", ומבאר רש"י: בארץ- במקומכם, ומשה רבינו עונה לו "לא נכון לעשות כן, כי תועבת מצרים... הן זבחו את תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקלנו", ואם היהודים במקום אחר בארץ גושן מה עונה לו משה רבינו, הרי יזבחו בארץ גושן רחוק מעיני המצרים, אלא כדכתבנו שבני ישראל גרים עתה גם בתוך ארץ מצרים ליד ובסמוך לעם המצרי, לכן עונה לו משה רבינו שהזבחה היא תועבה למצרים, והם יסקלו אותנו. ומדוע עברו לגור גם בארץ מצרים? י"ל כי היו הרבה שהרי ילדו ששה בכרס אחד והעם גדל, והתפזרו לכל מקום במצרים, ואם בתחילה כשבאו למצרים לא ראו אותם המצרים, כי היו מעטים, והיו רק בארץ גושן, אך מכאן ואילך התפזרו בכל ארץ מצרים, ואז הפריע למצרים כל פעם שראו אותם בכל מקום. [ואין לומר שהיו גרים איתם מצריים בארץ גושן, שהרי הפסוק בבראשית (מו, לד) אומר שתועבת מצרים כל רועה צאן, ולכן בני ישראל הלכו לגור שם, ולא בתוך מצרים, וכן מצאתי גם בפירוש העמק-דבר על התורה עיי"ש].

מתוך הספר רשימות בפרשת השבוע לרב הופנר

הערות והארות על הכתוב כאן יתקבלו ברצון במייל שכתובתו

haseforim@gmail.com